

O NUJNOSTI SOCIALNEGA

JAVNI NAGOVOR OB PRAZNOVANJU 50. OBLETNICE IZOBRAŽEVANJA ZA SOCIALNO DELO
UNIONSKA DVORANA, LJUBLJANA, 30. NOVEMBER 2005

Ob 50. obletnici izobraževanja za socialno delo naletimo na zanimiv paradoks. Po eni strani vse več svetovno znanih socialnih teoretikov govori o »koncu socialnega«. To utemeljujejo z dominacijo ekonomskih struktur in neoliberalnih tržnih odnosov po vsem svetu, z vse vidnejšimi negativnimi učinki globalizacije, ki ohranja množice revnih delavcev v enaki revščini kot pred globalno industrializacijo, z vse očitnejšim ekološkim uničevanjem, z vse-mogočnostjo korporacij, ki ljudi slepijo z idejo, da bo le tisto, kar je v zasebnih rokah, prineslo trajnostni razvoj in zagotovilo profit. Socialnega naj bi bilo torej konec tako v strukturnem smislu, ker države ne zagotavljajo več nujnih socialnih institucij, kot tudi v smislu ideje socialnega, ker se politične in ekonomske elite odrekajo javni blaginji, demokraciji, enakosti in pravičnosti in dovolijo, da okoli 700 ljudi poseduje tolikšno bogastvo, da bi lahko z njegovo razporeditvijo prejeli minimalni mesečni dohodek ljudje iz vseh 147 držav Azije in Afrike. Slavni francoski socialni teoretik Alain Tourain, ki je v 80. letih v marsičem vplival tudi na nove trende v razvoju socialnega dela v Sloveniji, trdi celo, da je konec socialnega tudi v smislu socialnih mrež, solidarnosti med ljudmi, medosebnega povezovanja, saj kontinuirano osebno povezovanje nadomeščajo virtualna realnost, nove tehnologije, novi mediji in kratkoročni, fragmentarni odnosi.

Paradokso pa smo hkrati soočeni z veliko *novega* socialnega, saj se ljudje povezujejo na nove načine, iščejo nove oblike skupnega bivanja, sodelujejo v gibanjih za pravičnejšo globalizacijo, protestirajo proti strukturni diskriminaciji, ki sili ljudi živeti v prekarnih socialnih situacijah in delati v prekarnih zaposlitvah, kot smo videli v zadnjih dogodkih v Franciji (novembrske demonstracije mladih na pariškem

obrobju) in Sloveniji (sindikalne demonstracije). Vzporedno s tem vidimo, da so virtualna in neposredna povezovanja med ljudmi, ki imajo podobne interese, vse tesnejša. Predavateljice in predavatelji šol in univerz z vsega sveta se vse tesneje povezujejo. Že pogled na imena avtorjev najnovejših znanstvenih zbornikov na področju družboslovja pokaže, da so ti zborniki vse pogosteje proizvod timov strokovnjakov in ne več enega samega avtorja ali avtorice. Lani je bil dokončan projekt svetovnega združenja šol za socialno delo, ki je izdalo »globalne standarde izobraževanja in usposabljanja za socialno delo« in etični kodeks; imamo ju tudi v slovenščini. Dokumenta se ukvarjata tako s širšimi socialnimi vprašanji in etiko kakor ožje s samim socialnim delom. Dokazujeta, da »socialno« ni nasprotje »socialnega dela«, kot bi lahko domnevali, češ, več ko je socialnega, manj potrebujemo socialno delo in narobe, več kot je socialnega dela, manj je socialnega.

Etični kodeks in globalni standardi izobraževanja za socialno delo vsebujejo načela, ki spodbujajo vsaj nekatere segmente »socialnega«. Med njihovimi temeljnimi načeli so, na primer, spodbujanje vključevanja marginaliziranih, socialno izključenih, razlaščenih in ranljivih ljudi, ki so izpostavljeni vsakdanjemu tveganju, prepoznavanje in odpravljanje družbenih ovir, neenakosti in nepravičnosti, vzpostavljanje takih odnosov med posamezniki, posameznicami in skupnostmi, da bi zvečali njihovo zmožnost za premagovanje stisk in problemov, in uvajanje programov in politik, ki pripomorejo k človekovi blaginji. Dokumenta sta vizija spoštljivih družb, ki ne kršijo nobenega segmenta celotnega sklopa univerzalnih in partikularnih človekovih pravic. Socialno torej še obstaja bodisi kot polje konkretnega osebnega povezovanja, pa tudi kot

normativno, morda utopično polje, ki pa vpliva na konkretno socialno delo, saj je to vedno razpeto med normativnim, deklarativnim, in neposredno podporo ljudem na ravni vsakdanjega življenja. Socialnega v teh primerih torej ni manj, ampak več.

Temeljna načela globalnega izobraževanja, dejavnosti socialnega dela in etična načela dokazujejo, da je socialno delo vedno politično v najširšem smislu. Socialno delo je politično, ko podpira posameznike, posameznice in skupine, da pridobijo več ustreznih informacij, samospoštovanje, več osebne in kolektivne moči, več socialnih virov in večjo izbiro za samoodločanje. Politično pa je tudi, ko opozarja na strukturne neenakosti, ki jih blaginjski režimi sicer blažijo, vendar tudi proizvajajo, saj blaginjski režimi obsegajo tako socialno redistribucijo kot socialne institucije, socialno politiko, določanje, kdo je »pomoči potreben« in kdo ne, pa tudi, kdo je »tisti, ki si zasluži podporo«, in kdo bi podporo sicer potreboval, a si je ne zasluži.

Začetkov socialnega dela v Sloveniji ne moremo obravnavati zunaj političnega konteksta tedanjega državnega socializma. Šola za socialne delavce je bila ustanovljena 7. novembra 1955 v Ljubljani, na dan obletnice oktobrske revolucije. Vsi trije večji ljubljanski dnevnikarji so pisali o dogodku, kar ni bilo nepomembno. Kmalu je pridobila status višje šole in je v 70. letih 20. stoletja postala članica Univerze v Ljubljani. V 80. letih si je prizadevala, da bi postala visoka šola. Njeni sodelavke in sodelavci se spominjajo tistega obdobja zlasti po neprepustnem sistemu preoblikovanja. Končno je šola pridobila status visoke šole, leta 2003 pa je postala fakulteta. Danes ima poleg dodiplomskega programa več podiplomskih programov, doktorski program, vpeta je v mednarodni podiplomski študij in v veliko mednarodnih in nacionalnih raziskovalnih projektov, ima programsko raziskovalno skupino, vpeta je v projekt Leonardo da Vinci, je partnerka v 6. evropskem okvirnem programu, pobudnica nekaterih bilateralnih projektov, sodeluje pri nastajanju in razvijanju šol za socialno delo v vzhodni Evropi in je pobudnica mednarodnega doktorskega študija socialnega dela.

Eden glavnih razlogov za dolgotrajen proces, ki ga je preživelo socialno delo, da je od praktične stroke postalo znanstvena disciplina ali »dejavnost znanost«, je bil poleg tega, da je socialno delo mlada stroka, tudi ambivalentni položaj

politike do socialnega dela v obdobju socializma. Socialno delo je veljalo za izginjajoč poklic, tako rekoč »poklic v tranziciji«, ki ga posamezniki in družba kmalu ne bodo več potrebovali. Socialno delo naj bi zamenjala »doba dela« in univerzalne socialne varnosti. Katja Vodopivec, ena od ustanoviteljic šole, je v intervjuju dejala, da je bilo politike bolj sram, kakor da bi bili ponosni, da imamo šolo za socialno delo. Nova država je po eni strani nujno potrebovala strokovnjake in strokovnjakinje za delo na socialnem področju, po drugi strani pa si je želela, da jih ne bi bilo, saj naj bi »socialistični projekt« in državne institucije poskrbeli za vse ljudi. Kljub vsemu pa je bilo treba v novem blaginjskem režimu zagotoviti podporo in pomoč ljudem, ki so to potrebovali, pa tudi razviti metode in tehnike, ki bi omejile t. i. »patološke pojave«, kot sta bila v 50. letih označena pijančevanje in spolno delo (prostitucija). V nekem časopisu na dan ustanovitve celo piše, da je bila šola ustanovljena zato, da ljudje, ki so že delali na socialnem področju, pridobijo strokovno izobrazbo, in zato, da se prepreči alkoholizem.

Šola za socialne delavce je torej najprej izobrazila ljudi, ki so že delali na socialnem področju, pa niso imeli ne diplome ne potrebnega znanja. Diplomo so najprej dobili moški, kar je verjetno eno najzanimivejših poglavij zgodovine formalnega izobraževanja za socialno delo v Sloveniji, pa tudi globalno. Čeprav so v predvojnem in medvojnem obdobju in takoj po vojni socialne dejavnosti opravljale pretežno ženske, je bilo v prvih letih po nastanku šole med študenti več moških kot žensk. Prišlo je do zanimive defeminizacije študija in poklica. Rahljanje spolne diferenciacije na različnih področjih plačanega dela je tipična značilnost povojnega obdobja držav povsod po svetu. V pogojih nove politične oblasti pri nas pa sta bili po mojem prepričanju defeminizacija in denaturalizacija socialnega dela, ki je v predvojnem obdobju veljalo za delo, v katerem se »najlepše manifestira ženska narava in njen biološki ustroj«, del novega spolnega reda (socialno delo se je moralo otresti prizvoka dobrodelništva, ki je bil pretežno v ženski domeni) in sta *hkrati* ohranjali stari spolni red (vodstvene funkcije v novih socialnih institucijah so prevzeli moški). Ko so moški pridobili ustrezne nazive in si s tem odprli možnosti vertikalne mobilnosti, se je izobraževanje za socialno delo feminiziralo in tako je ostalo vse do danes.

Nedvomno je šola za socialno delo odigrala pomembno vlogo tudi na področju modernizacije družbe, tako v smislu razvoja institucij kakor spremembe mentalitet. Izobrazila je strokovnjake in strokovnjakinje, ki so delali v na novo ustanovljenih zavodih, domovih za stare, na centrih za socialno delo, v varstveno-delovnih centrih in drugih socialnih institucijah.

Poudariti je treba, da so šola za socialno delo v Ljubljani in drugi štirje oddelki za socialno delo na fakultetah po Jugoslaviji (v Zagrebu, Beogradu, Sarajevu in Skopju), nastajali v času, ko so po drugih vzhodnih državah odpravljali take izobraževalne programe. Oddelek za socialno delo v Budimpešti so zaprli že leta 1948, na Češkoslovaškem leta 1953, v Romuniji zaprejo Visoko šolo za socialne delavke princese Ileana leta 1952; prav tisto leto pa v Zagrebu na fakulteti za pravo odprejo prvi oddelek za socialno delo. Ta preprosta primerjava pokaže, da je bila usoda izobraževanja za socialno delo tudi rezultat hladne vojne, torej zunanjih strukturnih procesov. Krhki okvir tedanjega ravnotežja sta sestavljala tako jugoslovanski antistalinizem kakor (pogojno) prijateljstvo z ameriškimi eksperti, ki so sodelovali pri konceptih in razvoju socialnih služb v Sloveniji in vplivali nanje v 50. in 60. letih, in se je poznal tudi v samem izobraževanju.

Iz tega kratkega zgodovinskega prikaza je mogoče ugotoviti, da sta imeli profesionalizacija in poznejša znanost socialnega dela v Sloveniji povsem drugačno ali celo nasprotno pot od razvoja socialnega dela kot v zahodnih državah, kjer so prve šole (na začetku 20. stoletja) ustanovljale praviloma premožnejše intelektualke in izobraženke višjih slojev. Tako je Alice Salomon, potem ko je doktorirala iz socialnih vprašanj, ustanovila prvo žensko šolo za socialne delavke v Berlinu leta 1908, Ilse Artl je leta 1912 ustanovila prvo šolo za socialno delo na Avstro-Ogrskem, Helena

Radlinska je leta 1925 ustanovila oddelek za socialno delo na Svobodni univerzi v Varšavi, Alice Masarykova je ustanovila šolo na Češkem, Mentona Moser v Švici itn. Vse pionirke so poudarjale, da brez teoretskega temelja ne moremo govoriti o kvalitetnih oblikah socialnega varstva in socialnega dela. Nasprotovale so patologiziranju ljudi, delitvi na upravičeno in neupravičeno revne, socialni neenakosti ter zagovarjale enakost med ženskami in moškimi. V slovenskem prostoru sta pred vojno poželi največje občudovanje prav Alice Salomon in ameriška socialna delavka in borka za človekove pravice, Nobelova nagajenka Jane Addams. Po vojni je njuno delo zatonilo v pozabo vse do 90. let 20. stoletja. Pionirke slovenskega izobraževanja za socialno delo so bile profesorica Katja Vodopivec, ki je konec 50. let napisala prvo skripto o metodah socialnega dela, predavateljica Nika Arko, ki je kot pomembna politična osebnost spodbujala nastanek šole in napisala številne članke o tedanji socialni politiki, in prva direktorica šole (med 1955 in 1972) Marija Jančar.

Slovensko izobraževanje za socialno delo je od petdesetih let 20. stoletja doseglo velik napredek, vzpostavilo je avtonomijo do politik in blaginjskih režimov in se tako zavezalo načelu avtonomije znanosti kot temeljnemu načelu delovanja univerze. Načela, ki jim sledi naša stroka in znanost, so kritično mišljenje socialnih delavk in delavcev, avtorefleksija in družbena angažiranost povsod, kjer bi morali strokovne delavke ali delavci pristati na neenakost, zlorabo, prikrivanje zlorab, diskriminacije, izključevanje, neprepoznavanje potreb, slabo prakso in neupoštevanje pravic uporabnic in uporabnikov.

PS. Pred 50 leti so vsi dnevni časopisi pisali o slovesnosti ob odprtju šole, o praznovanju obletnice leta 2005 pa v slovenskem tisku ni pisalo nič.

Darja Zaviršek